

ILMIY TADQIQOT OLIB BORISH KOMPETENTLIGI – BO‘LAJAK O‘QITUVCHI SHAXSINI SHAKLLANTIRISH OMILI SIFATIDA

Nasiba Abdusolomovna Abdullayeva

Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oliy ta‘lim muassasasi talabalarining ilmiy tadqiqot olib borish kompetentligi borasidagi respublikamiz va xorij olimlarining fikrlari keltirilgan, shuningdek, talabalarda ilmiy tadqiqot olib borish kompetentligini shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: talaba-yoshlar, ilmiy-tadqiqot faoliyati, tadqiqotchilik kompetentligi, tadqiqotchilik kompetentsiyasi, tadqiqot, bilim, ko‘nikma, malaka.

ABSTRACT

This article presents the views of domestic and foreign scholars on the competence of students in higher education, as well as the specifics of the formation of research competence of students.

Keywords: students, research activities, research competence, research competence, research, knowledge, skills, qualifications.

KIRISH

Talabalarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo‘naltirish masalalari bugungi kunda jahonda keng ko‘lamda amalga oshirilmoqda. Masalan, AQShning Nebraska shtati Linkoln universitetida, Yaponiyaning Vasseda universitetida talabalarining ilmiy-tadqiqotga yo‘naltirish hamda ularning ilmiy, ijodiy fikrlarini o‘stirish ya‘ni ijodiy-tanqidiy fikrlashga o‘rgatish masalalari bo‘yicha “Independent work» to‘garagi tashkil qilingan. “Independent work» talabalarining ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo‘naltiruvchi to‘garaklar sifatida tashkil qilingan bo‘lib, u to‘garaklarda talabalarni bevosita ilmiy-tadqiqot faoliyatiga yo‘naltirish, iqtidorli talabalarni aniqlash, ularni o‘zi xohlagan yo‘nalishlarga yo‘naltirish masalalari bo‘yicha ishlar olib borilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mamlakatimizning pedagog olimlaridan B.X.Rahimov talaba-yoshlarning ilmiy tadqiqot ishlariga yo‘naltirishning ijtimoiy pedagogik asoslarini yoritib berdi. Olib borilgan tadqiqot natijasida [2, 9]:

- talaba - yoshlarning ilmiy tadqiqot ishlariga oid faoliyatini shakllantirish dolzarb pedagogik muammo ekanligi nazariy-amaliy jihatdan asosladi;
- muammoning mohiyatini ochib beruvchi tayanch tuShunchalarni sharhladi;
- talabalarning ilmiy tadqiqotchilik faoliyatini shakllantirish jarayonining ijtimoiy-pedagogik xususiyatlari, mazmuni, shakli, usul va metodlari belgilab berdi;
- talaba-yoshlarning ilmiy faoliyati samaradorligini ta'minlovchi pedagogik omillar aniqladi;
- talaba - yoshlarning ilmiy-ijodiy faoliyati darajasini aniqlovchi mezonlar ishlab chiqdi;
- talabalarning mustaqil ilmiy faoliyat yuritishida "ilm orqali bilim olish" tamoyilining ahamiyati belgilandi va ilmiy asosladi;
- oliy o'quv yurtlarida ilmiy tadqiqot ishlarini samarali tashkil etish jamiyat rivojlanishining muhim omillaridan biri ekanligi asoslab berdi;
- talaba-yoshlarning ilmiy faoliyati samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqdi.

Yurtdoshimiz, yosh olim M.R.Qodirova o'z tadqiqotlarida ta'lim jarayonlari samaradorligini baholash mezonlarini shakllantirishda: intellektual qobiliyatli, intellektual tashabbus, intellektual ijod va intellektual o'z-o'zini boshqarishni hisobga olgan.

Tadqiqotda talabalarning ijodiy o'z-o'zini rivojlantirish darajalari to'ldirildi va tadbiq qilindi:[3, 11]

1) passiv talaba o'zining imkoniyatlariga ishonmaydi, shu bilan birga, berilgan ma'lum ijodiy topshiriqlarni bajara olmaydi va hohlamaydi; 2) sust, bo'sh talaba o'z kuchi va imkoniyatlarida ikkilanadi, ijodiy topshiriqlarni faqatgina o'qituvchi boshchiligida reproduktiv usul yordamida bajara oladi; 3) o'rtacha talabaga ijodiy topshiriqlarni bajarishda qo'shimcha omillar zarur va u o'ylaganini amalga oshirish uchun yangi elementlar kiritadi. Bunda talaba individual ijodiy faoliyatga intilmasdan, kichik guruhlarda afzal ko'rishi muhim; 4) kuchli talaba o'z kuchi va imkoniyatlariga ishonadi, ba'zida ularga ortiqcha baho beradi.

Tadqiqot doirasida talabalarning ijodiy rivojlanishining keng tarqalgan ko'rinishlari tavsiflangan:

- passiv-tanishtiruv (ijodiy faoliyatga qiziqish va ichki ehtiyoj);
- ijodiy-reproduktiv (talabalarning ijodiy faoliyatga intilishi bilan mos kelishi va uning reproduktiv xarakteri);

- qisman ijodiy (talabaning faolligi tizimli istak va xohishlarni talab qiladi, uning ijodiy faoliyati izlanuvchi xarakterga ega);

- xususiy ijodiy (talabaning o'z faolligini boshqarishda uning bilishga oid faoliyati ijodga aylanadi).

Olima G.N.Ibragimova interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z tadqiqotlarida yoritib berganlar. Tadqiqot jarayonida quyidagi natijalarga erishildi[4, 8]:

- talabalarda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning umumkasbiy va soxaga yunaltirilgan kognitiv, ijtimoiy kompetensiyalarga yunaltirilgan faoliyati tuzilmasi komponentlari aniqlashtirdi;

- interfaol ta'lim muhitida kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning integrallashgan metodik tizimi, reproduktiv, ijodiy-izlanish va novatorlik bosqichlari mazmuni, shuningdek jarayon samaradorligini baholashning prognostik va kvalimetrik metodikasi ishlab chiqdi;

- oliy ta'lim muassasalari «Pedagogika» ta'lim sohasi bo'yicha pedagog kadrlarini kreativ kompetentligiga qo'yiladigan umumiy malaka talablari takomillashtirdi;

- tashkiliy-ijodiy damda integratsion yondashuv asosida o'quv va tarbiyaviy faoliyatni loyihalashtirish, interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari vositasida talabalarda kreativlik qobiliyatlarni rivojlantirishga doir amaliy taklif va tavsiyalar shakllantirdi.

Rossiyalik pedagog-olim A.A.Gubaydulin o'z tadqiqotlarida talabalarning tadqiqot olib borish kompetentligini loyihaviy ta'lim asosida shakllantirish texnologiyalarni ochib berdi[5].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Hozirgi kunda ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish maqsadida oliy ta'lim muassasalariga eng ustivor vazifalar sifatida quyidagilar belgilangan:

-ilmiy-tadqiqot muassasalari olimlarini ta'lim jarayoni va ilmiy rahbarlikka jalb qilish, magistratura va doktorantura bosqichlaridagi ilmiy ishlarni mazkur ilmiy-tadqiqot muassasalarida olib borilishi hamda himoya qilinishini ta'minlash;

-jahon ilmiy tadqiqotlar bozori tendensiyalaridan kelib chiqib, har bir oliy ta'lim muassasasida (fakultet, kafedra va laboratoriyalar kesimida) ilmiy tadqiqotlarni tor va fanlar tutashligidagi sohalarga ixtisoslashtirish, ularni ishlab chiqarish va hududiy rivojlanish ehtiyojlariga moslashtirish, qiyosiy ustunlikka ega bo'lgan

istiqbolli ilmiy yo‘nalishlarni belgilash, ushbu yo‘nalishlarda yuqori malakali professor-o‘qituvchilar va talabalar salmog‘ini oshirish[1].

Ta‘lim va bilim faoliyati maqsadi, vosita va tuzilishi oshirish murakkabligi muvofiq oliy professional ta‘lim tizimida malakali kadrlar tayyorlash hozirgi holati ko‘lamini kengaytirish va talabalarning bilim, ko‘nikma va qobiliyatini kuchini oshirish uchun beradi ta‘lim jarayonini takomillashtirish o‘z ichiga oladi, professional malakasini oshirish uchun zarur bo‘lgan ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, tarkibiy qismlaridan biri tadqiqot faoliyati ko‘nikmalarini o‘zlashtirish.

Albatta, ilmiy nazariyani ishlab chiquvchi mutaxassis, tajriba ishi yoki boshqa tadqiqotchilar tajribasi sharoitida o‘z faoliyati jarayoni va natijalarini tahlil qiluvchi talaba tomonidan tadqiqot olib borishning yondashuvlari va uslublarida alohida xususiyat mavjud. Ammo erishilgan natijalarning ahamiyatini tahlil qilish va asoslash tajribali olim va universitet bitiruvchisi uchun ham natijalarni xolisona baholash uchun birdek muhim ahamiyatga ega.

Respondent sifatida Farg‘ona davlat universiteti “Pedagogika va psixologiya” hamda “Boshlang‘ich ta‘lim va sport tarbiyaviy ish” yo‘nalishlarining 1-4-kurs talabalaridan 112 nafari tanlab olindi. Ularning «Sizningcha, talabalar bilan tadqiqot ishlarini olib boruvchi pedagog qanday bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlarga ega bo‘lishi kerak?» degan savolga bergan javoblari umumlashtirilgan holda quyidagilardan iborat bo‘ldi:

- * Xayrixohlik – 46%
- * Tadqiqot mantig‘ini bilish-42%
- * Tadqiqot mavzusining materialini bilish-34%
- * Vakolatli nutq – 30%
- * Talabalar yoshiga mos ravishda yukni aniqlash qobiliyati-12%
- * Vazifalarni belgilash va ularni hal qilish uchun talabalar uchun mavjud bo‘lgan yo‘llarni aniqlash-10%
- * Kuzatish qobiliyati – 8%
- * Tadqiqot mavzusiga qiziqish – 5%
- * Sabr-toqatlilik – 5%
- * Diqqatlilik – 3%

Shunday qilib, talabalar bilan loyiha va tadqiqot faoliyatini tashkil etish asoslari, bo‘lajak pedagoglarning fikricha, tadqiqot materialini o‘rganish va bilish mantig‘ini egallashgina emas, balki talabalar bilan o‘zaro hamkorlik jarayonida do‘stona yondashishga ham xizmat qilishi kerak.

Ma'lumki, asosiy tadqiqotchilik kompetentliklarini o'zlashtirish umuman pedagogning tadqiqotchilik kompetentligining mavjudligiga olib keladi. Tadqiqot olib borish kompetensiyasi talabalarda o'quv jarayoni va auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda va turli faoliyat turlarida shakllanadi. Universitet talabalari o'rtasida ushbu kompetentlikni shakllantirishning asosiy yo'llari, usullari va texnologiyalari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

- * ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlar;
- * munozaralar, ishbilarmonlik o'yinlari, suhbatlar, treninglar;
- * yozma ishlar(referatlar, hisobot va ma'ruzalar, tahliliy va reflektor insholar)ni bajarish;
- * kasbiy vazifalarni hal etish;
- * auditoriyada turli xil loyihalar ustida ishlash, natijalarni taqdim etish;
- * o'quv tadqiqot va tadqiqot topshiriqlari;
- * o'quv amaliyotlarida bajariladigan vazifalar tizimi;
- * auditoriyadan tashqari tadbirlarda turli loyihalarni amalga oshirishda ishtirok etish;
- * kursning bajarilishi va yakuniy malaka (diplom) ishlari.

Tajriba-sinov ishlarining boshida talabalarining ilmiy ish olib borishga tayyorgarligini aniqlash uchun 1-4-kurs talabalari o'rtasida so'rovnomma o'tkazildi (112 ta) unda quyidagi savollar berildi:

1. Maktabda qanday tadqiqot ishlarini olib borgansiz? Qanday natijalarga erishgansiz? Misollar keltiring?
2. Universitetda ilmiy to'garaklarda ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishni xoxlarmidingiz yoki olib bormoqdamisiz ?
3. «Tadqiqot faoliyati»ga ta'rif bering.
4. «Loyiha faoliyati»ga ta'rif bering.
5. Tadqiqot va loyiha faoliyati o'rtasidagi farq nimadan iborat?
6. Nima deb o'ylaysiz, tadqiqot va loyiha ishlarining qaysi mavzulari hozirgi kunda eng dolzarb va qiziqarli?
7. Marhamat, gapni tugating: «Talabalar bilan ilmiy-tadqiqot va loyiha ishlari agar .... muvaffaqiyatli bo'ladi».
8. Universitetni tugatgandan so'ng loyiha va ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishni istaysizmi (yoki doktoranturada o'qishni)?
9. Siz o'zingizni shaxsiy ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishga tayyorgarligingizni 1 dan 5 ballgacha necha ball bilan baholagan bo'ladingiz?

10. Siz o'zingizni shaxsiy ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish kompetentligingizni 1 dan 5 ballgacha necha ball bilan baholagan bo'lardingiz?

So'rovnomada ishtirok etgan talabalarning faqat 14% so'rovnomaning birinchi savoliga «ha» deb javob berdi va faqat 7% universitetga kirishdan oldin ro'znomalarda maqolalar chop etishgan.

Talabalarning faqat 30% fan bilan shug'ullanishni istaydi (yoki ilmiy doiralarda tadqiqot ishlarini olib boradi), 20% «yo'q» deb javob berdi va 50% – javob berishga qiynaldilar.

Respondentlarning faqat 30% tadqiqot va loyiha faoliyati tushunchalarining maqbul ta'rifini bera oldilar (hech kim aniq ta'rif bermadi) va loyiha faoliyati bilan bog'liq aniq ta'riflar va bu faoliyatlar o'rtasidagi asosiy farq faqat 2% bilan ko'rsatildi.

Hozirgi kunda talabalar tadqiqotlarning quyidagi yo'nalishlarini dolzarb deb hisoblaydilar: ekologik, ma'naviy-axloqiy, bo'sh vaqt muammolari, ijtimoiylashuv va har tomonlama shaxsiy rivojlanish va boshqalar, 2% talabalar bu haqida «bilmayman» deb javob berdilar.

Deyarli barcha talabalar ilmiy tadqiqot va loyiha faoliyatiga talabalarda qiziqish bo'lsa ish muvaffaqiyatli bo'ladi (98%), deb javob berganlar. Biroq, taxminan 2% talabalar ilmiy tadqiqot ishi oddiyroq bo'lishi kerak, deb javob qaytarganlar.

Talabalarning 50% ga yaqini oliy ta'limni tamomlagandan so'ng yoki doktoranturaga kirgandan so'ng loyiha va ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishni rejalashtiradi, bu borada 40% talabalar salbiy, 10% esa «bilmadim» deb javob berganlar.

Talabalar shaxsiy ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishga tayyorgarliklarini taxminan 3 ballga baholashdi. Shuningdek, talabalar ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish kompetentligiga egaliklarini esa 3 ballga yaqin baholashdi.

Shunday qilib, shuni ta'kidlash lozimki:

* maktabda juda kam talabalar ilmiy-tadqiqot ishlarini olib bordilar va ularning uchdan bir qismi ilmiy doiralarda asosida universitetda shug'ullanadi;

* talabalar tadqiqot tushunchalarini yetarlicha to'g'ri talqin eta olmaydilar;

* ko'pchilik talabalar zamonamizning dolzarb muammolarini ko'ra oladilar;

* ularning aksariyati ilmiy-tadqiqot ishlariga bo'lgan qiziqishlarini unga asos deb hisoblaydilar;

*talabalarning taxminan yarmi ilmiy-tadqiqot ishlarini davom ettirmoqchilar.

Tadqiqot natijasida qilingan tahlillar talabaning ilmiy tadqiqot ko'nikmalarini emas, balki tadqiqotchilik kompetentligini ilmiy yondashuvni birlashtiradigan kasbiy fundamental bilimlarni innovatsion fikrlash va muayyan ta'lim muammolarini hal qilish uchun amaliyotga yo'naltirilgan ajralmas tizim sifatida shakllantirish zarurligini ko'rsatadi. Tanlangan mezonlar va ko'rsatilgan tadqiqot usullari asosida oliy ta'lim muassasasi talabalarining tadqiqot kompetentligini rivojlantirishning to'rtta darajasi (past, o'rta, o'rtachadan yuqori va yuqori) belgilandi.

Oliy ta'lim muassasasi amaliyotida talabalarining tadqiqot kompetentligini rivojlantirish darajalarining o'rtacha ko'rsatkichlari qanday? Farg'ona davlat universiteti "Pedagogika va psixologiya" hamda "Boshlang'ich ta'lim va sport tarbiyaviy ish" yo'nalishlari 112 nafar 1-4 kurs talabari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval.

Talabalarining tadqiqot kompetentligi darajasi bo'yicha taqsimlash(foizlarda, 112 nafar)

Darajalar	I	II	III	IV
Talabalar soni %	40,9	44,1	10,0	5,0

Ushbu jadval shuni ko'rsatadiki, hozirgi vaqtda ish amaliyotida birinchi va ikkinchi darajadagi talabalarda tadqiqot kompetentligi shakllanmoqda (talabalarining 85 %). Bunday holat jamiyatda o'z ishiga ijodiy yondasha olishga va maktab o'quvchilarida tadqiqot kompetentligini shakllantirishga qodir malakali pedagogolarga bo'lgan ehtiyojni qondira olmaydi.

Shunday qilib, yuqorida aytib o'tilganlarni umumlashtirganimizda, quyidagi xulosalarga kelamiz.

1. Tadqiqot kompetensiyasi, shaxsning boshqa xususiyatlari singari, har xil «asosiy tarkibiy qismlarning rivojlanish darajasi va umuman shaxsning sifati» bilan ajralib turadi. Pedagogika fanida darajalarni tanlash mezonlari va ularning soni bo'yicha yaxlit fikr mavjud emas.

2. Faoliyatning tizimli-dinamik nazariyasiga muvofiq, bizning tadqiqotimizda tadqiqot kompetensiyasini shakllantirish darajasini baholashning to'rtta asosiy mezonlari aniqlandi: qiymatga yo'naltirilgan, loyihaviy-ijodiy, predmetli-o'zgaruvchan, nazorat-tuzatuvchi.

3. Tadqiqot kompetensiyalarini rivojlantirish bu uning uzviy bog'liq tomonlarini shakllantirishning yagona jarayoni: qiymatli-motivatsion va operativ.

Tadqiqot kompetensiyalarining rivojlanish darajasi talabalarning tadqiqot faoliyatining motivatsion va operatsion jihatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni anglash darajasi bilan belgilanadi. Tadqiqotimizda tadqiqot kompetensiyasi rivojlanishning to'rtta darajasini aniqladi (past, o'rta, o'rtachadan yuqori, yuqori).

4. Oliy ta'lim amaliyotida bitiruvchilarning tadqiqot kompetentligi darajasi bo'lajak o'qituvchiga nisbatan zamonaviy talablarga javob bermaydi. Talabalarning aksariyat qismi (taxminan 85%) ushbu shaxs xususiyatining rivojlanish darajasiga ega emas. Yuqori kurs talabalarining atigi 15 foizida ilmiy izlanishlar malakasini oshirishning yuqori darajasi mavjud. Bu shuni anglatadiki, zamonaviy oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining aksariyati zamonaviy va tez o'zgaruvchan ish dunyosida muvaffaqiyatli ishlashga tayyor emas.

Pedagogika ta'lim muassasalarida yakuniy bitiruv malakaviy ishini amalga oshirish talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirishga qaratilgan bo'lib, nazariya'ni chuqur o'rganish, tizimga keltirish va ilgari olingan bilimlarni to'ldirish, bilimdonlikni oshirish, mustaqil faoliyat ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish bilan bog'liq. Mustaqil o'rganish qobiliyati ilmiy tadqiqot ishlarini o'rganish jarayonida rivojlanadi. Ilmiy ish bilan shug'ullanish talabalarning tizimli fikrlashi, zamonaviy ta'lim tizimining pedagogik va ijtimoiy hodisalarini tahlil qilish, pedagogik g'oyalar tarixini chuqur o'rganish, ularning har biri haqida mustaqil hukm chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga talaba tajriba ishlarini olib borish texnologiyasini: birlamchi manbalar bilan ishlash ko'nikmasi, olingan amaliy materialni tashxislash va qayta ishlash ko'nikmalari va ma'lumotlardan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini o'zlashtiradilar. Tadqiqotchilik bilim va ko'nikmalarining mavjudligi talabaning kasbiy madaniyati darajasining eng yorqin xususiyatlaridan biri bo'lib, u o'z navbatida pedagogning asosiy tizimni shakllantiruvchi omilidir.

Talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyati nafaqat bilish va ijodiy vazifalarni amalga oshirish imkonini beradi, balki ularning o'z-o'zini namoyon qilish uchun imkoniyat yaratadi, pedagogik faoliyatning muhim komponenti bo'lgan kommunikativ madaniyatni rivojlantiradi. Pedagog kasbiy madaniyatining o'ziga xosligi - pedagogika sohasidagi kompetentlik va professionalizmning o'z shaxsiy madaniyati bilan uyg'unlashuvi bo'lib, ularga nafaqat bilimlarni uzatishga, balki rivojlanayotgan ta'lim jarayonida insonparvarlik muhitini yaratishga yordam beradi.

Bitiruv malakaviy ishi va kurs ishlarini, hatto eng oddiy tadqiqotlarni o'tkazmasdan amalga oshirish mumkin emas. Ilmiy-tadqiqot olib borish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarini egallash turli o'quv predmetlarini, xususan,

«Pedagogika nazariyasi va tarixi», «Umumiy pedagogika», «Pedagogik texnologiya», «Tarbiyaviy ishlar metodikasi», «Ijtimoiy pedagogika» va boshqalarni o‘rganishda amalga oshiriladi.

Bundan tashqari, har bir talaba ilmiy rahbari bilan ishlashi kerak. U adabiyot yangiliklarini kuzatib boradi, tanlagan fanida ro‘y berayotgan o‘zgarishlardan boxabar bo‘lishga harakat qiladi va eng muhimi – fanni tushunish jarayoni amaliy mashg‘ulotlar va imtihonlarga tayyorlanishda ham, universitetdan tashqarida ham to‘xtamaydi. Ong tubida dam olayotganda ham o‘z-o‘zini takomillashtirish jarayoni to‘xtamaydi.

Shu bilan birga pedagogika oliy o‘quv yurtlari talabalarining ilmiy-tadqiqot ko‘nikmalarini shakllantirish amaliyotini tahlil qilish ular ilmiy-tadqiqot faoliyati jarayonida duch keladigan muhim qiyinchiliklarni ko‘rsatadi. Talabalarda ilmiy-nazariy bilim, metodologik va metodik tayyorgarlikning yetarli darajada emasligi ularni tadqiqot ishini olib borish bosqichida tadqiqot vazifalari ustida ishlashlarini ancha murakkablashtiradi. Xuddi shu muammo tadqiqot gipotezasini ishlab chiqishda, axborot to‘plash rejalarini tayyorlashda ham kuzatiladi. Tajriba ishlarini rejalashtirish va o‘tkazish, olingan ma’lumotlarni qayta ishlash ayniqsa qiyin.

Yakuniy saralash ishlarini bajarishda, eng yaxshi tadqiqot natijasini olish uchun talabalarga nazoratchilarning og‘zaki konsultatsiyalari, aniq ishlanmalar (mazmundagi rejalar, adabiyotlar ro‘yxati, talabalarni tekshirish usullari va boshqalarni) o‘z ichiga olgan metodik tavsiyalar kerak.

Insonparvarlashtirish sharoitida pedagog shaxsiy madaniyatining kommunikativ jihatida muhim ahamiyat kasb etib, u haqiqiy pedagogik muloqotda namoyon bo‘ladi. Ilmiy rahbar va talaba o‘zaro muloqotda bo‘lganda bitiruvchining kommunikativ madaniyati shakllanadi va uning kasbiy kompetentligi oshadi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, kasbiy kompetentlikni tarkibiy qismlaridan biri bo‘lgan tadqiqot kompetentligini shakllantirishning asosiy shart-sharoitlaridan biri o‘quv jarayoni va mustaqil ta’lim davomida innovatsion usullar yordamida nazariy va amaliy tayyorgarlik uchun yaxlit jarayon sifatida xizmat qiladi, Shuningdek, tadqiqot ishtirokchilari bilan tadqiqot ishlarini tashkil qilishda, nafaqat tadqiqot farazi va nazariy materiallarni bilish, balki o‘zaro hamkorlik jarayonida do‘stona yondashuvni o‘z ichiga oladi.

REFERENCES

1. 2019-yil 8-oktyabrdagi PF 5748-sonli Farmonida “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” (3-bob, 3-paragraf), Toshkent-2019.
2. B.X.Rahimov. Talaba-yoshlarni ilmiy-tadqiqot ishlariga yo‘naltirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari: p.f.d. diss. avtoref. ... - Toshkent, 2009.
3. G.N.Ibragimova. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: p.f.b.f.d. (PhD) diss. avtoref. ... - Toshkent, 2017.
4. M.R.Qodirova. Tillarga ixtisoslashmagan oliy ta’lim muassasalari talabalariga chet tilini o‘rgatishda ijodiy faollikni modernizatsiyalash: p.f.b.f.d. (PhD) diss. avtoref. ... - Toshkent, 2018.
5. А.А.Губайдулин Формирование исследовательской компетентности студентов в условиях проектного обучения: диссертация (к.п.н.), - Казань, 2011 г.
6. Makhmutovna, T. K., & Ibragimovna, T. I. (2020). Specific features of the pedagogical process focused on increasing the social activity of youth. *Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR)*, 9(6), 165-171.
7. Maksudov, U. K. (2020). ISSUES OF NATIONAL VALUES AND SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF POSITIVE PSYCHOLOGY. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 394-396).
8. Orinova, N. M. (2021). BO ‘LAJAK O ‘QITUVCHILARNI KREATIVLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(9), 394-399.
9. SAIDKULOVICH, S. B., & UGLI, T. J. U. The Social Pedagogical Necessity of Developing Students' Aesthetic Culture in the Process of Globalization. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 8(1), 75-77.
10. Siddikov, B. S. (2020). THE IMPORTANCE OF SPORTS AND RECREATION ACTIVITIES FOR A HARMONIOUSLY DEVELOPED GENERATION. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 107-111).
11. Siddikov, B., & Djalalov, B. (2020, December). MODERNIZATION OF EDUCATION-THE FUTURE INNOVATIVE COMPETENCE OF TEACHERS AS A MAIN FACTOR OF FORMATION. In *Конференции*.

12. Tuychieva, I. I. (2018). Mechanisms Ensuring Children's Thought Activity Development at Preschool Education Process. *Eastern European Scientific Journal*, (6).
13. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 48(8).
14. ugli Abdullaev, S. S. (2021). SOCIAL INVOLVEMENT IN STUDENTS RESULTS OF EXPERIMENTAL WORK ON THE DEVELOPMENT OF VIRTUES.
15. ugli Abdullaev, S. S. (2021, July). SOCIO-POLITICAL FACTORS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL RELATIONSHIPS IN STUDENTS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION. In *Euro-Asia Conferences* (pp. 168-170).
16. Urinova, N. M., & Abdullaeva, N. (2021). Opportunities to use project-based teaching technology in the development of students' research competence. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(3), 2344-2348.
17. Ахмедов, Б. А. (2020). Сиддиков Бахтиёр Саидкулович, Джалалов Бахромжон Бегмурзаевич МОДЕРНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ-ОСНОВНОЙ ФАКТОР В ФОРМИРОВАНИИ ИННОВАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ. *Academy*, 9, 60.
18. Джалалов, Б. Б. (2016). Место и роль воздействия воспитания в повышении общественной активности учащихся. *Ученый XXI века*, (5-1), 38-41.
19. Джалалов, Б. Б. (2018). РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION* (pp. 53-55).
20. Джалалов, Б. Б. (2019). ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ. In *EUROPEAN RESEARCH: INNOVATION IN SCIENCE, EDUCATION AND TECHNOLOGY* (pp. 43-44).

21. Джалалов, Б. Б. (2020). ЁШЛАР ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ НАЗАРИЙ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ. *Педагогика ва психологияда инновациялар*, 10(3).
22. Джалалов, Б. Б., Хатамов, Х. А., & Насайдинова, Ф. У. (2016). Преимущества коллективного обучения. *Ученый XXI века*, 40.
23. Закирова, Д. С. (2020). РАЗВИТИЕ КУЛЬТУРЫ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО СОГЛАСИЯ У СТУДЕНТОВ. *European science*, (4 (53)).
24. Максудов, У. К. (2015). Социально-педагогические и экономические проблемы повышения качества непрерывного образования на основе внедрения национальных ценностей. *Молодой ученый*, (12), 776-777.
25. Сиддиқов, Б. С., & Джалалов, Б. Б. (2016). ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ АКТИВНОСТИ МОЛОДЁЖИ С ПОМОЩЬЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТРЕНИНГОВ. *Ученый XXI века*, (6-2).
26. Туйчиева, И. И. (2019). ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ АКТИВИЗАЦИИ МЫСЛИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. In *PSYCHO-PEDAGOGICAL PROBLEMS OF A PERSONALITY AND SOCIAL INTERACTION* (pp. 22-25).
27. Туйчиева, И. И., & Ганиева, Г. В. (2016). ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПОВ ПЛАНИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО РАЗВИТИЮ РЕЧИ. *Ученый XXI века*, 48.
28. Уринова, Н. М., & Хусеинова, С. Б. (2021). Теоретико-практическая подготовка будущих учителей гуманитарного профиля к социально ориентированной воспитательной работе. *Бюллетень науки и практики*, 7(5), 434-440.
29. Уринова, Н. М., & Хусенова, С. Б. (2021). БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ТАРБИЯВИЙ ИШЛАРГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ТЕХНОЛОГИК МОДЕЛИ. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, 4(7).